

слуговування тощо); 2) ст.633 ЦК доповнити ч.7 такого змісту: споживачем є будь-який учасник цивільних правовідносин, який звертається або має намір звернутися до підприємця за товарами, майном, роботами або послугами за винятком випадків, встановлених законом; 3) в ч.4 ст.635 ЦК термін «договір про наміри» замінити терміном «домовленість про наміри».

Список літератури: 1. Луць А.В. Свобода договору в цивільному праві України: Дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2001. 2. Танага А.Н. Принцип свободи договору в гражданском праве России: Дисс. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2001. 3. Ершов Ю.Л. Свобода договора и его реализация в гражданском праве Российской Федерации: Дисс. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2001. 4. Закон України про внесення змін до Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»// Урядовий кур'єр. 2006. №9. Ст.258. 5. Закон України «Про захист прав споживачів»// ВВР. 1994. №1. Ст.1. 6. Закон України «Про природні монополії»// ВВР. 2000. №30. Ст.238. 7. Закон України «Про поставки продукції для державних потреб»// ВВР. 1996. №3. Ст.9. 8. Закон України «Про державне оборонне замовлення»// Офіційний вісник України. 1999. №13. Ст.506. 9. Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общее учение об обязательствах. М., 1950. 10. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. Т.2 / За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасиво-Фатсєвої, В.Л. Яроцького. К., 2004. 11. Гражданское право: В 2 т. Т. II. Полутом 1: Учебник / Отв. ред. проф. Е.А. Суханов. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2000.

Надійшла до редакції 03.01.06

О.Є. Голубенко

ДЕРЖАВА ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Значення інтелектуальної власності в сучасному світі, за умови її постійно зростаючого впливу на економічний та соціальний розвиток, важко переоцінити. Нові технології, наукові відкриття та винаходи, раціоналізаторські пропозиції, поряд з високоякісною освітою та високим рівнем культури давно стали рушійними силами розвитку людства. Серед детермінантів економіки та суспільства інтелектуальна власність поступово отримує пріоритет над власністю матеріальною. Відповідного значення набуває й наявність дієвої правової системи врегулювання відносин інтелектуальної власності та охорони прав їх суб'єктів, як необхідна умова розвитку, реалізації інтелектуального потенціалу та добробуту будь-якої країни.

Практична реалізація стратегічного завдання перетворення українського суспільства, переорієнтація з тоталітарного на демократичний суспільний устрій, централізованої планової економіки на економіку, засновану на засадах ринкових відносин, зміна пріоритету держави на пріоритет людини в праві зумовили появу багатьох актуальних проблем правового реформування, що вимагають як найшвидшого вирішення. Невирішеність зазначених проблем в сфері відносин з інтелектуальної власності є однією з

найважливіших перешкод на шляху розбудови добробуту держави, цивілізованого суспільства та ринкової економіки.

Метою статті є аналіз чинного законодавства України щодо правового становища держави як суб'єкта права інтелектуальної власності з визначенням основних правових проблем в цій сфері, шляхів їх подолання і можливостей удосконалення законодавства.

Статтею 1 Конституції [1] Україна проголошена демократичною, соціальною правовою державою, що визначило зміну основних засад правової системи. Особливого значення вони мали щодо статусу держави як суб'єкта правовідносин. Рівність держави перед народом, людиною, соціальна гуманістична спрямованість державної політики визначає необхідність відповідних реформ в праві.

Однією з найактуальніших практичних проблем залишається встановлення правового становища держави у відносинах з інтелектуальної власності, що обумовлено її економічною значимістю та наявними недоліками правової системи в цій сфері. Стан правової невизначеності робить неможливим ефективну реалізацію політики держави, її прав щодо інтелектуальної власності, яка створюється за рахунок коштів держави. Зараз у цій сфері склався певний комплекс правових проблем, що потребує належного вирішення. Перехід відносин інтелектуальної власності на приватні засади зовсім не означає, що держава не може бути володільцем прав. Навпаки вона повинна зайняти активне місце серед інших суб'єктів права інтелектуальної власності.

З прийняттям у складі Цивільного кодексу України книги четвертої «Право інтелектуальної власності» ми є свідками четвертого етапу законотворчої діяльності в Україні щодо охорони прав на інтелектуальну власність. До першого можна віднести Закон України «Про власність», де вона була задекларована, а також затверджене в 1992 р. Указом Президента України «Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні». Другий етап умовно стосується 1993–1995 рр., коли було прийнято основні закони щодо охорони прав на промислову власність, авторського та суміжних прав, нормативно врегульовано питання стосовно охорони прав на об'єкти промислової власності, що становлять державну таємницю. Третій етап почався безпосередньо наприкінці другого тисячоліття.

Попри виконану законотворчу роботу, не можна вважати достатнім рівень визначеності нормативно правової системи щодо становища держави як особливого суб'єкта права інтелектуальної власності, її право – та дієздатності, що обумовлено неузгодженістю норм права, зокрема встановлених ст.2 та ст.421 Цивільного кодексу України [2] та ст.40 Закону України «Про власність» [3],

що спричиняє проблемність визнання за державою Україна становища суб'єктом права інтелектуальної власності.

Ст.2 Цивільного кодексу України визначено коло учасників цивільних відносин, до яких, безумовно, відносяться й особисті немайнові та майнові відносини у сфері інтелектуальної власності. Частиною другою зазначеної статті держава Україна визнана учасником зазначених правовідносин як суб'єкт публічного права. За термінологією вказаної статті держава Україна не є юридичною особою приватного права чи юридичною особою права публічного та як суб'єкт публічного права є лише учасником цивільних правовідносин. Ст.421 Цивільного кодексу України «Суб'єкти права інтелектуальної власності» вказує, що «суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору». Спеціальне законодавство з інтелектуальної власності також не містить норм, за якими б держава набувала правового становища суб'єкта права інтелектуальної власності. Ст.7 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [4, с.64] визначає, що суб'єктами авторського права є автори творів, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права, розуміючи згідно зі ст.1 цього Закону під «особами» фізичних та юридичних осіб; ст.36 цього закону «Суб'єкти суміжних права» також не містить норм, за якими б держава Україна визнавалась суб'єктом суміжних прав. Не містять подібних норм й Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [5, с.32] та Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» [6, с.34], у тексті яких використовується юридична категорія «особа», під якою згідно з визначенням термінів розуміється особа юридична та фізична.

Ст.40 Закону України «Про власність» визнає державу суб'єктом права інтелектуальної власності та згідно зі ст.4 ЦК у визначенні становища держави України в праві інтелектуальної власності переважного значення має дія саме ст.421 ЦК України.

Зараз у науці цивільного права визначились дві концепції погляду на зміст наведеної проблеми. Одна виходить із визнаної сьогодні практики, що відповідає концепції Цивільного кодексу, засадам громадянського суспільства та світовій науці приватного права, про визначення двох категорій суб'єктів цивільного права – це особа фізична та юридична, саме ці правові категорії як найефективніше відповідають сучасним вимогам щодо участі у правовідносинах [7, с.303]. Тому, виходячи з наведеного та змісту ч.1 ст.2 та ч.2 ст.81 ЦК України щодо визначення правового становища держави України, на неї та інших учасників цивільних

відносин, вказаних у ч.2 ст.2 ЦК України, поширюється правова категорія «юридична особа», а також визначається поділ усіх юридичних осіб на осіб приватного та публічного права, які беруть участь у цивільних відносинах на загальних засадах (ст.82 ЦК України), до останньої категорії й відноситься держава України, а також створювані нею інші юридичні особи публічного права. Інша наукова концепція вказує на те, що Цивільний кодекс України встановлює три види учасників цивільних відносин – це фізичні особи, юридичні особи та держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади як суб'єкти публічного права. Конститутивною ознакою держави завжди є публічна влада. А звідси – вступ держави у цивільні відносини, що засновані на засадах юридичної рівності і вільного волевиявлення їх учасників, по суті, призводить до руйнації вказаних засад, незважаючи на те, який статус державі буде надано для участі у цивільних відносинах [8, с.160]. Зазначене обумовило визначення статусу учасника цивільних правовідносин для держави у ЦК України.

Проаналізувавши значення викладених та інших норм права, їх термінологічний зміст, можна зробити висновок про проблемність, попри вказане визначення цивільно-правовою наукою двох категорій суб'єктів права – фізичних та юридичних осіб, недосконалисть правового визначення статусу держави України саме як учасника цивільних правовідносин та неузгодженість законодавства за вказаною правовою категорією, визнання за державою України правового становища юридичної особи, а значить суб'єкта права інтелектуальної власності.

Відповідно до ст.170 ЦК України «держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їх компетенції, встановленої законом». Підтвердженням існування правової проблеми щодо правового становища держави в праві інтелектуальної власності є відсутність у системі органів державної влади органу, до компетенції якого входило б набуття від імені держави прав на об'єкти інтелектуальної власності та їх реалізацію. Держава може стати суб'єктом цього права у випадках, коли спливає строк правової охорони того чи іншого об'єкта інтелектуальної власності, або в порядку спадкування. Держава може стати спадкоємцем як за законом, так і за заповітом. Держава може стати суб'єктом права інтелектуальної власності і на підставі відповідних цивільних правочинів – дарування, безоплатної передачі державі своїх прав їх володільцем тощо. На таких же підставах суб'єктами права інтелектуальної власності можуть стати й інші державні органи та органи самоврядування. Проте ні ЦК, ні інше чинне законодавство України про інтелектуальну власність не містять норм, які ре-

гулювали б порядок переходу права інтелектуальної власності до держави чи її органів у зазначених випадках [7, с.303].

Зазначене нормативно-правове обмеження правового становища держави в праві інтелектуальної власності не відповідає основним засадам Конституції України та цивільного права, зокрема положенням ст.13 Конституції, яка проголошує рівність усіх суб'єктів права власності та ст.167 ЦК України, яка проголошує, що «державна діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин».

Держава безумовно є основним інвестором створення інтелектуальної власності у нашій країні. Розвиток освіти, науки, культури здебільшого залежить від державного фінансування. Та ще більшого значення набуває окреслена проблема з точки зору його обмеження. Створені об'єкти права інтелектуальної власності не можуть через нормативно-правову неузгодженість знайти в особі держави ефективного власника, отож прибутки від реалізації прав на них йдуть поза державною казною.

Особливість правового становища держави ґрунтується на рівності в цивільно-правових відносинах з суб'єктами приватного права, та як суб'єкт, наділений суверенітетом та владними повноваженнями, є сам регулятором зазначених відносин, здійснює преравотворчу функцію, використовує владні повноваження та має через державну політику врегульовувати суспільні відносини з метою створення сприятливих умов для економічного, культурного розвитку, розбудови правової держави, захисту законних прав та інтересів інших суб'єктів правовідносин.

Таким чином, розглянувши зміст законодавства України щодо правового становища держави як суб'єкта права інтелектуальної власності, можна зробити висновки про відсутність можливостей визначення держави України суб'єктом права інтелектуальної власності, відсутність визначеності в науці стосовно окреслених проблем. Тому лише через впорядкування нормативно-правової бази, яка б достеменно визначала правове становище держави її право – та дієздатність, можна сподіватись на розв'язання окреслених практичних та теоретичних правових проблем.

Список літератури: 1. Конституція України // ВВР України. 1996. № 30. Ст.141. 2. Цивільний кодекс України // Голос України № 45–46 від 12.03.2003 р. 3. Закон України «Про власність» // ВВР України. 2001. Ст.23. 4. Закону України «Про авторське право і суміжні права» // ВВР України. 1994. № 13. Ст.18. 5. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» // ВВР України. 1994. № 7. Ст.27. 6. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» // ВВР України. 1994. № 7. Ст.14. 7. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар /За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. К. 2004. 8. Цивільне право України: підручник. Т. 1 /За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої та В.Л. Яроцького. К., 2004.

Надійшла до редколегії 20.12.05